

Gyűjtő: WINKLER FERENC
SZABÓ MAGDA
GALL EVA

Gyűjtés ideje: 1986.

TART:

HOSSÚTAVU NÉPRAJZI TUDOMÁNYOS
KÖVETKEZŐ A SOMOGY MEGYEI MÚZEUMOK
16 ÁLLGATÓSA GA NÉPRAJZKUTATDI SZAKMÁRÁ

---

3 lap

LOGIC

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

FŐLDRAZSI MÓDÁD: KARBIÁD
SZAKMÓDÁD:

XXIX 1
XXXIII 4

Winkler Ferenc-Szapu Magda-Gáll Éva

HOSSZÚTÁVU NÉPRAJZI TUDOMÁNYOS
KERETTERV

A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága Néprajzkutatói számára

Kaposvár
1986.

1985-ben már négy, egyetemi szakvégzettséggel rendelkező néprajzkutató dolgozott a Somogy Megyei Múzeumban. Egymással folytatott, kötetlen szakmai megbeszéléseik során minduntalan előkerült a tudományszakban való módszertani járatlanságuk, az ilyesfajta és a konkrét, közös érdekű munka hiánya.

Mérlegre téve a megye néprajzi kutatásának történetét, dunántúli viszonylatban napjainkig kiemelkedően gazdag hagyományvilágát -- valamint annak magyarországi és határainkon túli jelentőségét, -- a sajátos helyzetet, hogy négy szakember dolgozik egy munkahelyen úgy határoztunk, hogy közös tematikájú, az egész megyére később kiterjedő, kezdetben azonban elsősorban közös /gyűjtő/ területre irányuló tudományos kutatást szervezünk meg és indítunk el.

E négy kutató az ethnográfia legkülönbözőbb szakterületein tevékenykedett, érdeklődése, kutatásainak témaköre látszólag erősen eltért egymástól, olyannyira, hogy hagyományos szemléletű kutatási keretterv kidolgozásához valamilyen közös platform kialakítása vált szükségessé. Sokféle érdek és szempont egyeztetésével, különféle típusú előmunkálatok elvégzése után vált csak lehetővé egy ilyen program kidolgozása, elvi tisztázása és megvalósításának megtervezése.

Az előkészítés közel egy esztendő telt igénybe, és természetesen további folyamatos munkát is igényel. Közben arra törekedtünk, hogy a korábban megkezdett munkákat lehetőleg lezárjuk, másfelől a tovább folytatandókat úgy irányítjuk, hogy azok mind jellegükben, mind módszerükben, mind pedig témájukban az új kutatási keretterv hosszútávú programjába beilleszkedjenek.

Időközben mindannyiunknak valamilyen alapvető fokon tájékozódni kellett mind tudománytörténeti, mind pedig alapvető regionális néprajzi kérdésekben, módszertanilag pedig át kellett tekintenünk a rendelkezésünkre álló saját forrás- és jegyzetanyagokat, meg kellett kísérelni valamilyen kialakult és a gyakorlatban használt Somogy megyei ethnográfiai arculat áttekintését.

A munka azonban -- amint kezdettől fogva nyilvánvaló volt -- ezzel legfőljebb elkezdődött. Meg kell állapítanunk az ország több gyűjtő helyén tárolt, eddig folytatott somogyi /és nem somogyi/ adatfelmérések jellegét, strukturáját, -- és amennyiben felderíthető -- azok módszerét. Legalább hozzávetőleg fel kell mérni a megyei múzeumi szervezet törzsgyűjteményeiben található anyagok összetételét, eredetét és a kutatás egyik kiinduló pontjaként rendszerezve kell azt kezelni. Itt mindjárt problémák adódnak. Elkerülhetetlen ugyais e törzanyagoknak, mint a kutatás egyik kiindulási alapjának szakmai értékelése, amely viszont széleskörű gyűjteményi alapismereteket követel. Így teljesen nyilvánvaló, hogy ez a munka mindössze elkezdődhetett, befejezése pedig még évekig eltart.

Mindezek figyelembevételével dolgoztuk ki tehát azt a keret-tervet, amelynek végrehajtása megalapozott, konkrét tudományos eredmények elérésével kecsegtet, ugyanakkor azonban segíti a néprajzi gyűjtemények fenntebb vázolt szakirányú felmérését, értékelését és azok feldolgozását is.

A kidolgozott kutatási keretterv végrehajtásának elsődleges, összehasonlító történeti értékű forrásait szakirodalmi anyagok, publikációk, kéziratok, levéltárban őrzött anyagok, a felkutatható térképek áttanulmányozása jelenti. E munkavégzése során, a rendelkezésünkre álló gyűjteményi anyagokkal való összevetés nyomán sajátos kép rajzolódott és rajzolódik ki, amelyet -- a fenti cél érdekében -- megalkuvásokkal ugyan, mégis valamennyien elfogadtunk mint Somogy hajdani, hagyományos népeletével kapcsolatban jellemző, vajmi kevésbé konkrét és még ennél is kevésbé közismert képet.

A számunkra felvázolható kép amorf, határozatlan, körvonalak nélküli, nem karakterisztikus és jóval több előítéletről, öröklött, átvett, ellenőrizhetetlen eredetű téveszméről tanuskodik, mintsem azt bármelyikünk gondolta volna. E kép csaknem egyformán jellemző megyénk néprajzi arculatában mind az anyagi műveltség, mind a szellemi hagyományvilág, mind a társadalomnéprajz s az életmód kérdéseinek túlnyomó többségében.

Lényegében megállapítható, hogy -- még olyan nagyértékű, pótolhatatlan munkákat végző korábbi kutatók is mint Vikár Béla, Gönczi Ferenc vagy Takács Gyula, -- Somogybn jószerével csak jelenség- vizsgálatokat végeztek. E mögött természetesen nem egyfajta "pozitivistá" tudomány szemlélet húzódik meg, hanem -- törvényszerűen -- az előttünk járók úttörő munkájának jellege. Így a jelenségek ok-okozati összefüggéseinek vizsgálata, történeti-néprajzi szemléletű folyamatokba kapcsolása nem tartozhatott itt a tisztázandó kérdések közé, nem is tartozott. A kutatatlanság lényegi, kimerítő elemzése azonban nem tartozik e terv tisztázandó kérdései közé, érdekörén is kívül esik: nem foglalkozunk vele.

E felismerésekből kiindulva, ezeket elemezve és összehasonlítva jelenlegi helyzetünkkel messze mutató következtetéseket vontunk le. A fenti, amorfnak minősített somogyi etnikai kép ugyanis a gyakorlatban annyit jelent számunkra, hogy nem csupán azt nem tudjuk megmondani, minek az alapján ítéltető egy-egy táj megyénkben történeti -- ezért jellegzetes, ha úgy tetszik "etnikai" -- csoportoknak, hanem még azt sem, hogy a feltételezett somogyi népcsoportok /mint mondjuk Belső Somogy, Rinyamente, Vizmente, Külső Somogy / egyáltalában bírnak-e és ha igen milyen néprajzi-történeti tartalommal, vagy egyszerűen csak öröklött földrajzi -- vagy más -- fogalmi kategóriák. Egyes, korábbi kutatók által vizsgált jelenségek elterjedésének, előfordulásának körzetei, lehetséges ismétlődései vagy változatai ugyanúgy ismeretlen előttünk, mint mondjuk az életmóddal, annak változásaival összefüggő kölcsönhatásai.

Mindezek okán úgy határoztunk, hogy a kialakításra kerülő kutatási keretterv ugyanúgy megcélozza a feltételezett somogyi néprajzi csoportok, kistáji, történeti alakulatok vizsgálatát, ahogyan a mindenkori hagyományos paraszti életmód változásaira, területi és nagytáji /Dél Dunántúl/ összefüggéseire is választ keres.

Világos, hogy egy ilyen kutatásban célszerű több tudomány-szakkal együttműködni. Ezért úgy határoztunk, hogy kapcsolódunk az 1986. évben meginduló baranyai, somogyi, esetleg zalai em-bertani - antropológiai kutatásokhoz, mindenképpen támaszkodunk elsősorban a Somogy Megyei Levéltár anyagára, valamint -- a kuta-tás során mindvégig -- messzemenően figyelembe vesszük különösen a vidék középkori régészeti és történeti kutatásainak eddig elért eredményeit.

A kutatás jellege, feladata

A Dél-Dunántúl központi népterületének életmód vizsgálata a történelmi Somogy megye területén. Több tudomyszakot, tár-s-tudományt érintő, művelődéstörténeti jellegű kutatás.

A hagyományos, vagyis klasszikus értelemben felosztott nép-rajzi tematikák /halászat, vadászat, építkezés, táplálkozás, szokás, hiedelem stb./ feldolgozása helyett komplex, történeti néprajzi életmódvizsgálatra koncentrálnak. Gyakorlati megvalósításáról hosszas viták után úgy határoztunk, hogy társadalmi rétegenként hajtjuk végr. Vagyis külön kutató vizsgálja -- ám azonos szempontok és módszerek alapján -- a hagyományos paraszti társadalom és fáu minden rétegének életmódját.

A kutatás feladata -- hosszútávú, vagyis nem ö t éves, hanem annál jóval hosszabb időtartamban -- elsősorban Somogy megye koplex igényű, történeti és néprajzi arculatának megrajzolása, helyi sa-já-tosságok, azonosságok és különbségek, eltérések felderítése, konkretizálása.

A kutatás munkamódszerei

Amint arra a bevezetőben utaltunk, e komplex kutatás minden lehetséges, számbajöhető forrással számol. Éppen ezért ugyan-
gy forrásfeltáró és rendszerező, ahogyan szakirodalmi vagy éppen
kartográfiai e munka.

Mivel azonban életmódot vizsgál, elődegesen a recens, helyszíni kutatásra épít. Ennek jellegét a fentiekben határoztuk meg. A terpmunka azonban -- a kutatás megindulásától kezdve -- kétféle. Egyrészt egy meghatározott, többféle szempont alapján általunk kiválasztott kutatóterületen zajlik, amelynek -- egyelőre éves terv szerinti bontásban -- végigjárjuk általunk meghatározott településeit. Ugyanakkor azonban ez a kutatóterület nem mereven lehatárolt, a begyűlő anyag, a felderített jelenségek függvényében -- esetleges jellegzetességek területi behatárolásának reményében -- bármikor és bármilyen arányban kiterjeszhető. Mindez azonban nem csupán a terepmunkára, hanem a forrásfeltárá-
ra, valamint az anyag rendszerezésére is vonatkozik.

Párhuzamosan a központi kutatóterületen folytatott adagyűjtési munkával, előre kiválasztott kutatópontokon is folytatunk terepmunkát. E kutatópontok megválasztásában egyrészt a korábban megindult antropológiai vizsgálatok orientáltak bennünket, másrészt arra törekedtünk megválasztásukkor, hogy lehetőleg megyénk valamennyi ismert -- feltételezett -- etnikai csoportját képviseljék. Ilyen módon kétféle ellenőrző anyagot nyújthatnak e kutatópontos feltárások a kutató területén végzett folyamatos munka számára: egyrészt jelenség azonosságát, - eltérést vagy - hiányt mutathatnak, másrészt földrajzilag, időben és tematikailag szolgáltathatnak a megye legkülönbözőbb területeiről összehasonlító értékű, azonos munkamódszer alapján gyűjtött anyagot, hiszen e kutatópontos vizsgálatok ugyanazzal a módszerrel elemeznek, mint a központi kutató területen folyó munka.

Módszerében tehát az itt körvonalazott kutatás viszonylag töretlen utakat próbál. A munka során végig feltételezi a kutatók közötti állandó közvetlen kapcsolattartást, a tapasztalt jelesek összefüggéseinek, lehetséges feltételezhető kapcsolatrendszerének állandó megvitatását és újraértékelé sét.

Feltételezi továbbá a kutatás során mindvégig az ellenőrző kutatópontokon begyűjtött anyagoknak a központi kutatóterület rendelkezésre álló anyagaival történő folyamatos összehasonlítását, értékelését. Ilyen módon állandóan ellenőrzi egymást a megye területén koncentráltan és szétszórtaan -- de egymásban kölcsönhatással megtervezett -- kutatómunka.

Fentiek értelmében van egy további, praktikus előnye is a kutatásnak: személyfüggetlen. Ez annyit jelent, hogy a kutatásból -- különösen feltételezett külső munkatársak részvétele esetén -- bárki, bármikor ki-vagy a kutatásba beléphet, az a vizsgálat lényegi tendenciáit és céljait alapvetően nem érinti.

A kutatóterület meghatározása

A hosszútávú kutatási program központi területének meghatározásában sokféle szempont játszott szerepet. Mindenképpen olyan vidéket választottunk, amelyről segédgyűjteményeinknek /adattár, fotótár, hangtár/ van már rendelkezésre álló forrásanyag, ugyanakkor korántsem teljeskörű. Olyan területet kívántunk kiválasztani, amely valamely nagyobb régiójában fekszik Somogynek, /Külső Somogy/, és amelyik -- várhatóan -- tovább differenciálja az e vidékről kialakított történeti-néprajzi képet. Olyan vidéket választottunk, amely mind gazdaságtörténetileg, mind társadalomtörténetileg, mind etnikailag, mind nyelvileg önmagában differenciált, vagy legalábbis a széttagoaltság látványát kelti.

A választott kutatóterület: Mernye és környéke.

Mint ismeretes e vidék több szempontból is megfelel a fentieknek, sőt még további differenciáló tényezőket is kezünkbe ad. Egyrészt ezen a vidéken húzódik kelet-nyugati irányban az "e"-zű "ó"-zű nyelvhatár. Alátámasztja e határt a nemzetiségi tarkaság, itt ugyanis részben egymás mellett, részben egy közösségen belül élnek magyarok, németek /elmagyarosodott németek/ felvidéki betelepültek.

Gazdaságtörténetileg ugyancsak többarcú e vidék. Világi és egyházi kezelésű, tulajdonú nagybirtokokat találunk itt egymás szomszédságában, ami önmagában véve is bizonyos, sajtásó társadalmi sokarcúságot eredményez/het/. Már földrajzilag nem egységes e vidék, hiszen a gamási hát dombvidékétől a külső somogyi mezőföldig változatos arculatú, amely minden bizonnyal differenciálta az egyéni paraszti gazdálkodás módját is. Hely-illetve helységnevei önmagában véve is sok olyan /nyelv/ történeti érdekességről árulkodnak, /Geszt, Rácórs, Aszaló, Tuskós, Diós, Sűrű/ amelyek történeti, etnikavizsgálatot érdemelhetnek. Nem utolsó szempont, hogy a késő középkori királyi várostól, Somogyvártól sem esik egész napi járóföldre a vidék legtöbb települése. Ugyancsak figyelemre méltó Andocs, amely közismert és közkedvelt búcsújáráshelyként a kutatóterület szélén foglal helyet. Nem jelentéktelen ugyanakkor --- különösen 20. századi --- történetében a vasút valamint a főútvonal kiépülése sem.

Mindezek arra mutatnak, hogy egy hosszútávú komplex kutatás valós, hiteles eredményekkel kecsegtet e központi kutatóterületen.

A kutatópontok kijelölésében orientáló tényezőkről már szóltunk. Így azokat csak felsoroljuk, a kutatás várható időrendjében:

Törökkoppány
Andocs
Segesd
Látrány
Töröcske
Nemesvid
Förs
Kálmánca
Vízvár
Bolhó
Szulok
Fapsony
Babócsa.

A központi kutatóterület előzetes programja a következők szerint alakul.

1987: Somogygeszti /tartaléktelepülés: Mernye/

1988: Mernye /tartaléktelepülés: Polány/

1989: Polány /tartaléktelepülés: Gamás/

1990: Gamás /tartaléktelepülés: Aszaló/

A további kutatási sorrend a munka folyamán dől el.

Szándékunk szerint 1990-re egy kéziratot készítünk, amely egy Külső Somogyi település életmódját és annak változásait mutatja be.

A vizsgált időszak

Lényegi kérdése volt, e kopley kutatási program kidolgozásának a vizsgált időszak problémája. Végül is úgy határoztunk, hogy a vizsgált időszakot hangsúlyozottan -- ahol tehát lehetséges -- a 15-20. századra tesszük.

A somogyi középkori mezővárosi és városi történeti kutatás már összegző, elemző dolgozattal is rendelkezik. Okiratos kutatása napjainkban is folytatódik, Igy -- mégha nem is közvetlenül a gyűjtőterületről származó -- a középkorra vonatkozó történeti adatanyagra is számíthatunk. /Különösen ha tekintetbe vesszük, hogy Mernye, amely a vizsgálat földrajzi középpontjában fekszik, az 1480-as maga is mezőváros volt./

A helyszíni kutatás a 20. századra vonatkozó életmód gyűjtéssel indul, végsősoron azonban az emlékezet számára elérhető -- és nyilvánvalóan bizonyos tematikákban ennél jóval régebbi -- időket vesz célba.

Az itt vázolt hosszútávú kutatási keretterv csupán csontvázat kíván adni, különösen pedig módszertani tekintetben, olyan csontvázat, amelyre a megye -- esetleg később akár a régió -- ~~fel~~ néprajzi kutatását, nyilvánvaló és szükségszerű módosításokkal fel lehet fűzni a továbbiakban.

Kaposvár, 1986. december 22.

Néprajzi Osztály
Kaposvár